

Резюме

Стаття присвячена аналізу проблеми художньої концептуалізації в діахронічному аспекті на матеріалі досократичної та класичної давньогрецької філософії. Виявлено, що система філософсько-естетичних концептів сформувалася із синкретичного міфічного світовідчуття. У більшості філософських шкіл саме міфічні комплекси Олімпійські Боги та Музи генерують літературне знакоутворення. Водночас виникають нові авторські філософсько-естетичні концепти в художньому семіозисі: ДУША у Фалеса Мілетського та Парменіда Елейського, ЄДИНЕ, ДУША і НУС в Анаксагора, ЕРОС у Емпедокла, ВНУТРІШНЯ ДУША в Анаксимандра, ДАЙМОН у Геракліта й Платона, ЕЙДОС, ЕРОС, БЛАГО і СОФРОСІНЕ у Платона, а також ДИНАМІС, ФОРМА та ЕНТЕЛЕХІЯ у Арістотеля. Відзначено, що компаративний діахронічний аналіз процесу художньої концептуалізації має виявити структурні й семантичні особливості культурно маркованих художніх концептів у картинах світу різноманітних європейських письменників.

УДК 811.124'373.421:821.12

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЛЕКСИЧНОЇ СИНОНІМІЇ У ПРОМОВАХ ІСТОРИЧНИХ ОСІБ ТВОРУ ТІТА ЛІВІЯ «ІСТОРІЯ» (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ ПЕРШОЇ ДЕКАДИ ТВОРУ)

Швед Е. В.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

Постановка проблеми. Для мовознавців, стилістів, учених, що вивчають проблеми риторики, дуже важливим є ознайомлення з витокami сучасної риторичної і стилістичної науки, а також лінгвостилістики, що оформилась дещо пізніше, щоб на базі славних традицій античної риторики розвивати сучасну науку.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тіта Лівія “Історія”, що наповнений численними промовами історичних осіб, які укладені автором з неабиякою риторичною майстерністю.

У працях зарубіжних та вітчизняних дослідників неодноразово висловлювалась думка про те, що промови “Історії” Лівія є втіленням усіх кращих традицій риторики. В працях Е. Бурка, В. Еккерта, Л. Кюнаста, О. Рімана, С. Стацея, Г. Кантера, М. Дональда, М. Шанца, Р. Ульмана, І. Тена, В. Модестова, С. Соболевського звертається увага на особливості мови і стилю промов Лівія. Матеріалом їх спеціального дослідження стали в основному промови не першої декади цього

об'ємного твору. Промови ж першої декади залишилися поза увагою дослідників. У науковій літературі відсутнє комплексне наукове вивчення цієї проблеми.

Виходячи з цих міркувань, ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мовного стилю промов першої декади "Історії", зокрема, специфіку лексичної синоніміки цих промов.

Матеріалом дослідження слугували 15 промов першої декади. Навіть при поверховому ознайомленні з лексикою промов не можливо не звернути увагу на багатство її синоніміки. Крім лексичної синонімії, мові Лівія притаманна і синонімія інших мовних рівнів, особливо, синтаксичного. Наша стаття є спробою дослідження специфіки лексичної синоніміки. Ще давні греки вважали, що синонімія є своєрідною скарбницею багатства мови, надміром думок у словах і різноманітністю висловів [4, с. 6]. Дослідниця А. П. Євгенєва зазначає, що синонімами слід вважати слова, які означають одне і те ж поняття, тотожні чи близькі за значенням [2, с. 29].

Виклад матеріалу. Характерною особливістю стилю промов у Лівія є парне вживання синонімів. Відомо, що на формування стилю автора "Історії" значний вплив мали праці його попередників, особливо, Демосфена та Ціцерона. Такий спосіб вживання синонімів притаманний і Ціцерону [3, с. 61]. Зовсім імовірно, що Лівій запозичив його у Ціцерона [6, с. 850]. Слова-синоніми, поєднуючись одне з одним, підсилюють експресивність вислову. Серед груп такого роду синонімів переважають дієслівні та прикметникові: *incitare et stimulare* /III, 68, 10/** *розпалювати і роздразнювати*; *peretimus atque usurpamus* /IV, 3, 5/ — *вимагаєм і стараємся отримати*; *quiescerem et tacerem* /V, 51, 2/ — *зберігав би спокій і мовчав*; *capti et deleti* /III, 19, 8/ — *захоплені і знищені*; *strenuis et fortibus* /IV, 5, 5/ — *енергійним і мужнім*.

Доволі часто в промовах трапляються пари іменникових синонімів: *ductu et auspicio* /III, 17, 2/ — *керівництвом і владою*; *virtute innocentiae* /III, 68, 5/ — *доблестю і невинністю*; *comitate ac munificentia* /V, 3, 8/ — *ласкою та щедрістю*; *vi atque iniuriis* /IX, 34, 3/ — *насильством і образами*. Дослідження показало, що автор такі дублети найчастіше з'єднує за допомогою сполучників *ac*, *et*, *atque*. Наведені вище приклади можна вважати зразками лексичної тавтології, тобто вживання одного і того ж слова у різних словотворчих оболонках. Головна стилістична функція таких синонімів бути засобом підсилення чи акцентації думки.

Крім тавтології, Лівієм часто застосовується споріднений з нею прийом плеоназм. Імовірно, що це явище запозичене ним у Демосфена, адже плеонастичність висловів — характерна риса його стилю [1, с. 475].

Відмітним є те, що плеоназми застосовуються Лівієм у найбільш кульмінаційних точках промов: *te ac tua vestigia sequar* /III, 17, 6/ — *пиду за тобою і по твоїх слідах*; *una secum... intra eadem moenia* /IV, 3, 2/ — *разом з тобою, в одних і тих же стінах*. Наведені приклади, безумовно, слід вважати не стилістичними

* Латинський текст цитується за виданням В. Вайсенборна [7], [8], [9].

** Тут і далі римською цифрою позначена книга, арабською — глава і речення.

огріхами, а, навпаки, дуже ефективними засобами стилю. Німецький дослідник Л. Кюнаст, характеризуючи вживання плеоназмів у Лівія, класифікує їх за такими підгрупами, як *Ubertät* — *молочна повнота* і *Verbosität* — *багатослівність*, зазначає, що вони використовуються автором винятково із стилістичною метою [5, с. 275].

Маючи у своєму розпорядженні все лексичне багатство промов, ми звернули увагу на найуживаніші слова і на їх базі спробували побудувати синонімічні ряди окремих лексем. Найчастіше у промовах вживаються слова, що виражають процес мовлення: *dicere* /V, 52, 5/; *aiō* /IV, 3, 9/; *obsecrare* /VI, 40, 10/; *loqui* /VI, 40, 10/; *orare* /V, 5, 1/; *fateri* /V, 54, 3/; *vociferari* /V, 6, 16/. У даному синонімічному ряді нейтральним словом-домінантою є *dicere*. Слова *orare*, *obsecrare* вживаються у реченнях високого, патетичного стилю, *vociferari* — у стилістично зниженому плані. У промовах трапляються поряд синоніми з позитивним та негативним емоційно-оціненим забарвленням.

I *imperium* /IV, 3, 7/; *ductus* /III, 17, 2/; *auspicium* /III, 17, 2/; *maiestas* /IV, 3, 9/; *regnum* /III, 45, 8/ на означення слова влада.

II *intervallum* /V, 5, 7/; *intermissio* /V, 5, 7/; *dilatatio* /V, 5, 1/; *laxamentum* /V, 5, 10/ — затримка, відтермінування,

III *fraus* /V, 54, 1/; *nefarium* /IX, 34, 19/; *praestigiae* /VI, 15, 13/; *piaculum* /V, 53, 1/; *scelus* /V, 53, 7/ — підступність, злочин,

IV *censere* /V, 3, 8/; *credere* /V, 3, 5/; *veri* /V, 3, 5/; *arbitrari* /V, 4, 2/ — вважати.

Такий спосіб дослідження синонімів дає можливість проникнути у “приховане” вживання синоніміки мови. У контексті промов синонімами стають семантично віддалені слова. До прикладу, щоб уникнути одноманітності повтору, Лівій застосовує контекстуальну синонімію: Іцилій, звертаючись до Аппія Клавдія, називає його наречену: *virgo* /III, 45, 6/; *nupta* /III, 45, 7/; *sponsa Icili* /III, 45, 8/; *unica filia* /III, 45, 9/; *filia* /III, 45, 11/. Таке розмаїття лексики знаходимо в уривку, що містить лише чотири речення.

Багатству мови слугує також введення синонімічних словосполучень:

I *arma capere* /III, 19, 6/; *arma summere* /III, 19, 7/; *arma attingere* /III, 19, 8/ — братися за зброю;

II *magistratu abire* /IX, 34, 15/; *se magistratu abdicare* /IX, 34, 21/ — складати повноваження.

Своєрідними різновидами синонімів виступають перифрази та евфемізм — у тексті промов вони виконують ту ж функцію, що і контекстуальні синоніми.

Так, для прикладу, замість того, щоб сказати *Roma*, для більшої значущості автор вживав перифразу *augustissimam illam domum* /III, 17, 5/ — це священне житло; *in aeternum urbe condita* /IV, 4, 44/ — у місті, що засноване на віки. Як свідчить приклад, тут перифраза виступає не тільки як різновид синонімізованої заміни, але і трансформує мову в образний план.

У досліджуваних промовах найчастіше вживаються евфемізми іронічного плану: *agros dono dant* /VI, 41, 10/ — дарують землі замість *dant*; *noli erubescere* /X, 3, 5/ — не червоній замість *ne fastidieris*.

Нерідко у промовах вживається евфемізм у ролі ввічливого вислову, що згладжує приємний смисл різкого, грубуватого чи інтимного вислову: *non manebit extra domum* /III, 45, 8/ — не залишиться поза домом. В. Вайсенборн у своєму коментарі висловлює думку, що цей евфемізм вживається замість *pernoctabit* [8, с. 98]. *Vita deserere* /III, 45, 11/ — вмерти замість *mori*; *contendere ausim* /VI, 40, 5/ — я дозволив би собі стверджувати замість *dicam*.

Вживання синонімів безпосередньо пов'язано з мовленнєвою ситуацією та з намірами мовця. Якщо зважати на активність функціонування, то можна прийти до висновку, що в системі синоніміки знайшла свій вияв ідея твору. Зовсім не випадково у промовах так часто зустрічаємо синоніми *fortis, strenuus*. Т. Лівій прагне, щоб саме такі риси були притаманні його співвітчизникам.

Деякі слова про еволюцію синоніміки промов. Якщо у промовах II та III книг переважають власне синоніми і контекстуальні, то, починаючи з кінця III і до X книг, маємо можливість прослідкувати процес удосконалення майстерності Лівія. Тут спостерігаємо систематичне застосування лексичних тавтологій, а в точках найбільшого загострення пафосу автор вводить конгломерати із тавтологій та плеоназмів.

Підводячи підсумки дослідження, можемо прийти до наступних **висновків**. Лексична палітра промов — одна з найбагатших щодо застосування засобів експресії. Найбільш характерним способом вживання синонімів у Лівія є парний, що сприяє підсиленню думки та експресивності вислову. Крім тавтологій, автор нерідко застосовує і плеоназм, що переважає у найбільш кульмінаційних моментах промов. Своєрідними проявами використання Лівієм явища синоніміки є лексична тавтологія, плеоназм, перифраза та евфемізм. Промови твору Т. Лівія “Історія” є благодатним ґрунтом для риторичних студій. Їх вивчення сприяє дослідженню функціональності стилю, а водночас проливає світло на окремі аспекти образу автора.

Література

1. Демосфен. Речи / Пер. с греч. С. И. Радцига. – М., 1954. – 608 с.
2. Евгеньева А. П. Основные вопросы лексической синонимии // Очерки по стилистике современного русского литературного языка. – М.-Л., 1966. – С. 4–29.
3. Остапенко Л. В. Вопросы синонимии прилагательных с “отрицательным” значением в латинском языке // Инозем. филология. – 1985. – Вып. 80. – С. 60–65.
4. Палевская М. Ф. Синонимы в русском языке. – М., 1964. – 128 с.
5. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. – Berlin, 1871. – 402 s.
6. Paulys-Wissowa. Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. – Stuttgart, 1926. – Bd. 25. – S. 816–852.
7. Titi Livi. Ab urbe condita libri / V. Weissenborn-M. Müller. Lib. I–VI. – Lipsiae, 1910. – 396 s.
8. Titi Livi. Ab urbe condita libri / Erklärt von V. Weissenborn. – Berlin, 1874. – Bd. II. – Buch III–V. – 406 s.

9. Titi Livi. *Ab urbe condita libri* / Erklärt von V. Weissenborn. – Berlin, 1876. – Bd. III. – Buch VI–X. – 220 s.

Summary

The article considers lingual-stylistic peculiarities of historical figures speeches in the work by Titus Livius “History”, including the specifics of lexical synonymy application by the author.

As a result of detailed study the author of the article has concluded that lexical tautology, pleonasm, paraphrase and euphemism as synonymy phenomena have become peculiar displays of synonymy application in the speeches.

УДК 811’41

THE PROBLEM OF SPEECH ACT DEFINITION AND CLASSIFICATION

Myholynets-Shovak O.

Uzhhorod National University

Statement of the problem. The speech act theory considers language as a sort of action rather than a medium to convey and express. A speech act is a minimal functional unit in human communication. Just as a word is the smallest free form found in language and a morpheme is the smallest unit of language that carries information about meaning, the basic unit of communication is a speech act. About two thousand years ago, Aristotle noticed that language was determinate with regard to matters of truth and falsity – any linguistic expression was an instance of *logos semantikos* (i.e. it had a meaning, it signified something) but not all expressions were true or false (of the three types of *logoi* – *apophatikos*, *pragmatikos* and *poetikos* – only the first could be tested for its truth value) [13]. Unfortunately, he studied the language only from the point of view of rhetoric and poetry, but still his works are fundamental for the development of speech act theory. Two philosophers can, however, be credited with having made early efforts to the development of the speech act theory. The first, significantly, is Thomas Reid, who defines that the principles of the art of language are to be found in a just analysis of the various species of sentences and adds that Aristotle and the logicians have analyzed one species – to wit, the *proposition*. To enumerate and analyze the other species must be the foundation of a just theory of language [9, p.72]. T. Reid also provides the technical term for such uses of language as promisings, warnings, forgivings, and so on, he calls them ‘social operations’. However, we must admit that sometimes he also calls them ‘social acts’, opposing them to ‘solitary acts’ such as judgings, intendings, deliberatings and desirings